

ber '42): duizendtweintig Joden hadden deze gevuld, onder hen verscheidene zieken. Het transport van 24 augustus '43 gold namelijk als 'straftransport' en dat betekende dat Joden uit de strafbarak die in de ziekenbarakken opgenomen waren, óók meemoesten. Etty Hillesums beschrijving van de nacht vóór het vertrek en van het vertrek zelf biedt een 'moment-opname' van unieke kracht en zuiverheid. Wij citeren:

'De middag te voren liep ik nog een keer door mijn ziekenbarak, gaande van bed tot bed. Welke bedden zouden er morgen leeg zijn? Het bekendmaken der transportlijsten gebeurt pas op het allerlaatste ogenblik, maar sommigen weten toch al van te voren of ze moeten gaan. Een jong meisje roept me. Ze zit kaarsrecht overeind in haar bed met wijd opengesperde ogen. Het is een meisje met dunne polsen en een doorschijnend smal gezichtje. Ze is gedeeltelijk verlamd, ze was juist weer begonnen opnieuw te leren lopen tussen twee verpleegsters in, voetje voor voetje. 'Heb je het gehoord, ik moet weg?' We kijken elkaar een poosje sprakeloos aan. Ze heeft helemaal geen gezichtje meer, ze heeft alleen nog maar ogen. Eindelijk zegt ze met een effen grauw stemmetje: 'En zo jammer hè? dat nu alles wat je in je leven geleerd hebt, voor niets is geweest', en 'wat is het toch moeilijk om dood te gaan, hè?' Plotseling wordt de onnatuurlijke starheid van haar gezichtje doorbroken van tranen en de kreet: 'Oh, dat ik nu uit Holland weg moet, dat is het ergste van alles', en 'oh, dat een mens, toch niet eerder heeft mogen doodgaan.'

Later, in de nacht, zie ik haar nog, voor de laatste keer.

In het washok staat een vrouwtje, een bak met druipend wasgoed op haar arm. Ze pakt me beet. Ze ziet er een beetje verwilderd uit. Ze giet een stroom van woorden over mij heen: 'dat kan toch niet, hoe kan dat nou, ik moet weg en krijg niet eens mijn wasgoed meer droog voor morgen. En mijn kind is ziek, het heeft koorts, kunt u er niet voor zorgen, dat ik niet weg hoef? En ik heb niet eens genoeg kleertjes voor het kind, ze hebben me pas de kleine slobbroek gestuurd in plaats van de grote, oh, ik word er nog gek van. En één deken mag je maar meenemen, lekker koud zullen we het dan hebben, of denk je soms van niet? Ik heb hier een neef, hij is tegelijk met mij gekomen en die hoeft niet weg, want hij heeft goede papieren. Denkt u, dat dat voor mij ook zou kunnen helpen, zegt u toch, dat ik niet weg hoef, wat denkt u, zouden ze de kinderen bij de moeder laten, ja, komt u vannacht weer terug, kunt u me dan helpen, wat denkt u, zouden die papieren van mijn neef . . .'

Wanneer ik zeg: die nacht was ik in de hel, wat druk ik daarmee nog voor jullie uit? Ik heb het één keer midden in de nacht hardop tegen mezelf gezegd, het met een zekere nuchterheid geconstateerd: 'Zo, nu ben ik dus in de hel.' Men kan niet onderscheiden, wie er wel en wie er niet weg moeten, haast iedereen is op, de zieken helpen elkaar met aankleden. Er zijn er meerderen, die geen enkel kledingstuk hebben, wier bagage is weggeraakt of nog niet aangekomen. Er lopen dames van de *Fürsorge* rond, ze delen kleren uit, of ze passen of niet, het